

Na kraju valja napomenuti da je u pogledu znanstvenoistraživačkog rada u ovoj knjizi osobito naglašena problematika nedovoljne istraženosti povijesti Boke kotorske i njezinih gradova u djelima hrvatskih povjesničara. Stoga je ova knjiga vrijedan doprinos za objavljenu literaturu o povijesti bokeljskog primorja, osobito ako se gleda kroz prizmu međusobnog utjecaja hrvatske i crnogorske povijesti i kulture za srednjovjekovno i ranomoderno razdoblje.

Božena Glavan

Arsen Duplančić, *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb 2007., 76 str.

Studija Arsena Duplančića o kronologiji izgradnje sustava splitskih zidina tijekom 17. i 18. stoljeća izašla je 2007. godine u Maloj biblioteci Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, kao njezin 13. svezak, u izdanju Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Knjiga je podijeljena u nekoliko poglavlja koja kronološki prate izgradnju obrambenog sustava grada Splita tijekom 17. i 18. stoljeća, ali i njihovu daljnju povijest do postupnog propadanja tijekom 19. stoljeća. Temeljem bogatih arhivskih vrela, tekstualnih i ilustrativnih (nacrti, planova, skica) autor objelodanjuje projekte za njihovu gradnju, sam tijekom gradnje, način financiranja, njihovo stanje i izgled nakon izgradnje, sudbinu gradskih zidina nakon prestanka turske opasnosti te njihov prelazak u ruke privatnika, kao i početke propadanja i rušenja u 19. stoljeću. Završni dijelovi knjige obuhvaćaju poglavlja o oporukama i sredstvima za uzdržavanje zidina te o utvrđivanju istočnog zida Dioklecijanove palače i povijest zgrada uz njega.

Barokne zidine grada Splita ne samo što su bile od važnosti za gradsku obranu, odredile rast grada unutar njih i granicu s predgrađem, već se sam proces njihove gradnje po svom opsegu uspoređuje s podizanjem Dioklecijanove palače. Kako je istaknuto u predgovoru (7-8) Stanka Piplovića, radilo se o, iako ne potpuno završenom, "najcjelovitijem baroknom obrambenom sustavu" na istočnojadranskoj obali. Njihovu izgradnju uvjetovalo je vrijeme i geografija grada (depresija okružena uzvisinama) u razdoblju turske opsade, kada se razvojem topništva promijenio način ratovanja. Nužnost izgradnje novih zidina koje bi zamijenile stare preuređene zidine Dioklecijanove palače i gradske bedeme pojavila se kada je turskom ugrozom (Kandijski i Morejski rat) u 17. stoljeću doveden u pitanje sam opstanak grada. Gradnja samostalnih tvrđava na Gričama i Bačvicama kao i ojačavanje postojećih utvrda nisu bile dovoljna garancija za obranu i sigurnost grada. Izvještaji mletačkih generalnih providura i njihovih inženjera potvrđuju loše stanje gradskih zidina u razdoblju prije početka Kandijskoga rata. Približavanje Turaka gradu i bitka kod Solina 1645. bili su poticaj za korak dalje. Konačno je usvojen prijedlog da se grad prema kopnu okruži novim prstenom bedema u obliku polovice osmerokuta s pet bastiona i polubastiona (dva polubastiona na istočnom i zapadnom dijelu uz more i tri bastiona između njih), i to prema pravilima novotalijanske fortifikacijske škole.

Autor u poglavlju "Projekti C. Gonzage i I. Contija" (13-20) detaljno analizira opseg i dinamiku gradnje prema projektima generala Camilla Gonzage i Innocentia Contia. Gradnja je od 1657. do 1670., kada je dovršen bastion Priuli, tekla relativno brzo, međutim cijeli sustav nikada nije do kraja dovršen jer su Turci odbijeni dublje u unutrašnjost, pa su tako i gradske

obrambene zidine izgubile na važnosti. Upravo zbog smanjenja njihove prvotne funkcije, one obrambene, zidine su od sredine 18. st. počele prelaziti u ruke privatnih osoba koje su im davale raznorazne namjene. Vlast ih je davala u najam privatnicima koji su ih na pojedinim mjestima koristili kao vrtove, negdje su se uz njih gradile i prislanjale kuće i trgovine i sl., što je obrađeno u zasebnom poglavlju (33-37). Naposljetku, govori se i o postepenom rušenju baroknih zidina (37-39) koje je započelo za vrijeme francuske uprave kada je po naredbi generala Marmonta srušen mletački kaštel na obali, dio zapadnih bedema i kortina između bastiona Corner i Contarini. Od sedamdesetih godina 19. st. rušenje se nastavlja radi izgradnje željezničke pruge, kao i početkom 20. st. radi izgradnje zgrade realne gimnazije. Osamdesetih godina 20. st. radi natkrivanja željezničkog usjeka srušen je još jedan dio bastiona Contarini.

Manje cjeline knjige posvećene su i gradskim vrata na baroknim bedemima (Priuli, Corner i malim vratima između polubastiona sv. Ante i bastiona Bernardo), njihovom izgledu i promjenama do 19. stoljeća (20-24), utvrđivanju istočnog zida palače (40-43), kao i zgradama uz istočni zid Dioklecijanove palače, vojnoj bolnici, skladištu, i sklopu lazareta koji je zatvarao prostor između palače i bedema s južne strane (43-49).

Osim same gradnje, autor je, prema sačuvanim podacima, analizirao financiranje (24-26) i način uzdržavanja zidina (39-40). Gradnja zidina zahtijevala je golema financijska sredstva kao i velik broj radnika koji su za tu svrhu dovođeni iz cijele srednje Dalmacije, uključiv otoke. Radi gradnje zidina, mnoge su splitske kuće, njih 220, kao i crkvena zdanja, bili porušeni (crkva sv. Križa u Velom varošu, samostan sv. Arnira i pustinja sv. Križa, dominikanska crkva sa samostanom) ili zbog smještaja na lokaciji predviđenoj za zidine ili, pak, zbog straha od zaklona neprijatelja u njima. U vezi s financiranjem, grad je stavio na raspolaganje sva svoja sredstva, ali ona nisu bila dovoljna, pa su zbog zidina bili ukinuti fontik (žitnica), beneficij soli i zalagaonica, čija su sredstva prešla u ruke države, a uvedena je i radna obaveza za stanovnike grada. Autor iznosi i podatke sačuvane u splitskim oporukama o svotama za uzdržavanje zidina. Prema propisu donesenom još u 15. stoljeću, oporuka nije vrijedila ako oporučitelj nije ostavio određeni iznos za gradske zidine; tek plaćanjem te pristojbe oporuka je imala pravo izvršenja.

Studija Arsena Duplančića vrijedan je prilog za upoznavanje urbane povijesti Splita, posebice povijesti formiranja njegove jezgre. Autor niz dosada nerazjašnjenih pitanja vezanih uz gradske barokne bedeme rješava uz korištenje podataka dosada objavljenih radova i studija, ali je svoje istraživanje utemeljio i na opsežnoj arhivskoj građi iz niza domaćih i inozemnih arhiva i knjižnica. Osim iz arhivskih, knjižničnih i muzejskih institucija grada Splita (Državni arhiv, Muzej grada, Nadbiskupski arhiv, Kaptolski arhiv, Konzervatorski odjel, Sveučilišna knjižnica), autor je koristio građu Državnog arhiva u Zadru, Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, Srpske akademije nauka i umjetnosti u Beogradu, kao i vrela Državnog arhiva u Veneciji, tamošnje biblioteke *Marciana* i muzeja *Correr*. Svakako valja spomenuti da je tekstualni dio knjige obogaćen bogatim slikovnim materijalom. Riječ je o čitavom nizu reprodukcija planova grada Splita, nacрта, crteža, tlocrta, veduta i slika, različitih autora od 17. do 19. stoljeća, koje prate objašnjenja i analize u tekstu. Na kraju studije nalaze se prilozi i bilješke, popis izvora i literature kao i sažeci svih poglavlja na engleskom jeziku.

Tihana Luetić